

Jakub Walczak

Puszkinowskie gry (literackie) z "Damą pikową"

Polilog. Studia Neofilologiczne nr 3, 5-11

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jakub Walczak

Uniwersytet Wrocławski
Wrocław, Polska

PUSZKINOWSKIE GRY (LITERACKIE) Z DAMĄ PIKOWĄ

Słowa kluczowe: *Dama pikowa, gra literacka, nowela*

Dnia 7 kwietnia 1834 roku Puszkina zapisuje w dzienniku: „Moja *Dama pikowa* stała się niezmiernie modna. Gracze stawiają na trójkę, siódmkę i asa”¹. Zanim jednak siła rażenia tej „anegdoty” – jak określił nowy utwór Puszkina Bieliński – była w stanie wpłynąć na zachowania współczesnych, jej autor sam przeszedł przez doświadczenie swojego literackiego bohatera, ulegającego hazardowym podnietom. Puszkina w swojej twórczości nieraz dawał wyraz twierdzeniu, że człowiek pod pewnymi względami jest istotą słabą i łatwo poddaje się pokusom. Stało się tak zapewne dlatego, że wielokrotnie sam przegrywał ogromne sumy w karty, w listach często wspominał fantastyczne wygrane i wielkie porażki, a w policyjnych spisach hazardzystów moskiewskich z roku 1829 pod numerem 36, obok nazwiska poety widniał komentarz: *известный в Москве банкомёт*². Sytuacja materialna Puszkina nieraz ulegała fatalnemu pogorszeniu, powodowanemu przegranymi w karty. Często musiał tłumaczyć się swoim wierzycielom, czego przykładem jest choćby ten list:

Trudno mi być Twoim dłużnikiem, trudno też przeproszać... Na dniach wyjeżdżasz, a ja nadal nie spłaciłem długu. Moi dłużnicy też mi nie płacą, i daj Boże, by oni sami do reszty nie zbankrutowali; a ja (między nami) przegrałem już około dwudziestu tysięcy. Co by się jednak nie działo – Ty pierwszy otrzymasz swoje pieniądze³.

Jeśli wierzyć relacjom współczesnych poecie, stawką w jednej z gier stał się dopiero co ukończony piąty rozdział *Eugeniusza Oniegina*. Pretendent do wygranej – gubernator Zagrański, zgodził się przyjąć taką stawkę, ponieważ rękopis stanowił wymierną wartość: Puszkina otrzymywał dwadzieścia pięć rubli za wers. Kiedy poeta przegrał i to, kolejnym przedmiotem gry były dwa pistolety. Puszkina odzyskał jednak rękopis, wygrał też parę pistoletów i dodatkowe półtora tysiąca rubli⁴.

¹ А. Пушкин, *Дневники. Записки*, Санкт-Петербург 1995, s. 36.

² В. Вересаев, *Пушкин в жизни*, t. 1, Москва 1936, s. 440.

³ Z listu do moskiewskiego bogacza Jakowlewa z listopada 1829 r. Cyt. za: ibidem, t. 2, s. 38. (W przypadku literatury źródłowej, uzupełniającej i opracowań w języku rosyjskim wszędzie tam, gdzie nie podano tłumacza, tłumaczenie moje – J.W.).

⁴ Zob. Н. Кичеев, *Судьбы V-й главы «Евгения Онегина»*, „Русская старина” 1874, t. 9, s. 564.

List Wiaziemskiego do Puszkina z 26 lipca 1828 roku niech będzie przykładem na to, że poeta zatracił się w grach hazardowych, tracąc zupełnie kontakt z najbliższymi ze swojego otoczenia:

Właściwie – gdzieś ty, co z tobą, jak u ciebie? Od wyjazdu z Petersburga nie mam wieści o tobie, słyszę jedynie skargi na ciebie od Karamzinych, że przepadłeś bez wiedzy, a niesie się także pogłoska, że grasz na śmierć i życie. Czy to prawda?⁵

Paweł Annienkow przywołuje w swoich wspomnieniach sytuację opowiedzianą przez samego Mikołaja Gogola. Autor *Rewizora*, tuż po przyjeździe do Petersburga, nie mógł wręcz doczekać się spotkania z Puszkinem. Kiedy wystraszony, ale pokrzepiony kieliszkiem likieru, stanął u jego drzwi, usłyszał od lokaja, że pan Puszkין drzemie. Gogol, zdziwiony tym faktem – ponieważ był wieczór – miał zapytać: „Z pewnością więc całą noc pracował...?”. Jeszcze większe było jego zdumienie, gdy lokaj odpowiedział mu: „Jak to, pracował? W karty pogrywał!”⁶.

W jednej z petersburskich anegdot, która albo jest przykładem na kreowanie mitu Puszkina, bądź też zdaniem sprawy z prawdziwych wydarzeń, przywołuje się sytuację, w której Mikołaj I radził autorowi *Eugeniusza Oniegina*, aby zarzucił skłonności do hazardu. Według słów imperatora karty „psują” poetę. Puszkין miał na to odpowiedzieć: „Wręcz przeciwnie, Wasza Wysokość, karty ratują mnie przed chandrą”. – „Ale jak się ma do tego twoja poezja?” – „Ona służy mi za środek do spłacenia karcianych długów, Wasza Wysokość”⁷.

Doświadczenie gracza-hazardzisty, ogarniętego nudą i trawiącego czas wraz z podobnymi do niego młodymi ludźmi, Puszkין przelał na papier. W jednej ze swoich pierwszych prób prozatorskich Puszkין sięgnął po dobrze mu znany temat karcianych gier, przywołując atmosferę salonu, w którym zasiadają do stołu przedstawiciele złotej petersburskiej młodzieży – przegrywający swoje majątki carscy oficerowie; rozpoczyna opowieść słowami: „У гусара ** было дружеское собрание”⁸. Już pierwszy wers do złudzenia przypomina początek napisanej piętnaście lat później *Damy pikowej*⁹. Nie jest to jednak jej pierwowzór – tu fabuła nie rozwija się w kierunku opowieści o starej hrabinie, są tam zawarte jedynie szczegóły dotyczące życia współczesnego Petersburga, które znał Puszkין z własnego doświadczenia. Owo doświadczenie wspomina poeta również w innym miejscu, opisując wydarzenia 1828 roku i swoje „życie dość nieuporządkowane”, zanim jeszcze ożenił się z Natalią Gonczarową:

Года четыре тому назад [...] собралось нас в Петербурге несколько молодых людей, связанных между собою обстоятельствами. Мы вели жизнь довольно бес-

⁵ А. Пушкин, *Полное собрание сочинений в 16 т., т. 14: Переписка 1828-1831*, Москва-Ленинград 1941, s. 23.

⁶ В. Вересаев, *Пушкин в жизни...*, т. 2, s. 426.

⁷ Н. Синдаловский, *Пороки и соблазны Северной столицы. Светская и уличная жизнь в городском фольклоре*, Москва 2007, s. 35.

⁸ Сут. за: Н. Лернер, *Проза Пушкина*, Петроград-Москва 1923, s. 29. Zob. także: П. Губер, *Дон-Жуанский список Пушкина. Главы из биографии*, Петроград 1923.

⁹ Ros. *Пиковая дама*; pierwsze wydanie w roku 1834 w czasopiśmie „Библиотека для чтения”, t. I. Utwór został przez Puszkina napisany w roku 1833, podczas tzw. *drugiej jesieni bołdinowskiej*.

порядочную. [...] день убивали кое-как, а вечером по очереди собирались друг у друга [...] и вчю ночь проводили за картами¹⁰.

Fragment ten poprzedzony jest epigrafem „А в ненастные дни...”, który także rozpoczyna pierwszy rozdział późniejszej *Damy pikowej*.

Mówiąc o *miejscach wspólnych* dla Puszkiniowskiej *Damy pikowej* i innych utworów o podobnej tematyce, warto przywołać także to, że w roku 1828 w Petersburgu grano popularną sztukę teatralną Victora Ducange pt. *Trente ans, ou la Vie d'un joueur* (*Trzydzieści lat, albo życie gracza*), którą z *Damą pikową* łączy nie tylko tematyka i wiele motywów, ale również imię jednego z bohaterów – hrabiego de Saint-Germain¹¹. Co do oryginalności fabuły *Damy pikowej* i tego, że przed Puszkinem utwór o identycznym tytule został napisany przez Clasa Johana Livijna, nie da się stwierdzić z przekonaniem, iż autor *Eugeniusza Oniegina* nie przejął tytułu i tematu z dzieła wspomnianego wyżej szwedzkiego pisarza¹². Także późniejsze fakty literackie świadczą o tym, że historia z damą pik w tle intrygowała nie tylko rosyjskiego poetę¹³.

Fabuła i forma Puszkiniowskiej *Damy pikowej*, w momencie kiedy powstawała, były dość niezwykle, a w literaturze rosyjskiej tego okresu można uznać ją za zjawisko nowatorskie, chociaż sam gatunek zasadniczo był już przez Puszkina rozpoznany w takich wcześniejszych nowelach, jak *Wystrzał*, *Trumniarz*, *Zamieć*. W każdym z przypadków koncepcja utworu opiera się na anegdocie, która napędza mechanizm narracji. Owa anegdota jest tutaj wyposażona w typowo romantyczne akcesoria w postaci dawkowania napięcia w przebiegu akcji, a co za tym idzie – nieoczekiwanych sytuacji i zwrotów. Także irracjonalne motywy – trzech kart, cudownej wygranej, pojawienia się ducha bohaterki – wydają się charakterystycznymi chwytami romantycznej noweli. Sam już tytuł (wraz z podtytułem: *Najnowsza księga wróżb – Новейшая гадательная книга*¹⁴) intryguje wielością znaczeń, dzięki której rozpoczyna się swoista gra autora z czytelnikiem¹⁵. Trzeba zauważyć, że Puszkini nie tytułuje utworu imieniem głównego bohatera, a umieszcza w tytule jego głównego antagonistę – ściślej jego metaforyczny desygnat. Dama pikowa oznaczać więc będzie nie tylko kartę do gry, ale i starą hrabinę

¹⁰ Cyt. za: Н. Лернер, *Вступительная статья*, [w:] А. Пушкин, *Пиковая дама*, Санкт-Петербург 1911, s. V.

¹¹ O genezie i prawdopodobnych źródłach *Damy pikowej* zob. np.: Д. Якубович, *Литературный фон «Пиковой дамы»*, „Литературный современник” 1935, № 1, s. 206-212. Wśród możliwych inspiracji Puszkina badacz wymienia również utwór *Arwed Gyllenstierna* (1823) wrocławskiego pisarza Carla Franza van der Velde.

¹² Zob. więcej: А. Егунов, *Немецкая «Пиковая дама»*, „Временник Пушкинской комиссии” 1967-1968, Ленинград 1970; Д. Шарыпкин, *Вокруг «Пиковой дамы»*, „Временник Пушкинской комиссии” 1972, Ленинград 1974.

¹³ W Rosyjskiej Bibliotece Państwowej w Petersburgu dotarłem m.in. do wydanego w Moskwie w roku 1871 opowiadania pt. *Два туза и пиковая дама или герои стуколки (эскиз из жизни игроков)* autorstwa Michaiła Jewstigniejewa (sygn. 18.234.3.57).

¹⁴ А. Пушкин, *Дамы пикова*, tłum. S. Pollak, [w:] idem, *Сórка капитана. Дамы пикова*, Warszawa 1989, s. 179; А. Пушкин, *Пиковая дама*, Москва 2010, s. 3.

¹⁵ Za grę literacką uznaję – za Jerzym Jarzębskim – operację, jaką przeprowadza autor na światopoglądzie odbiorcy tekstu poprzez modyfikację lub utwierdzenie jego stereotypu na wybrany temat. Zob. J. Jarzębski, *O zastosowaniu pojęcia „gra” w badaniach literackich*, [w:] *Z dziejów form artystycznych w literaturze polskiej*, t. XLVII: *Problemy odbioru i odbiorcy*, pod. red. T. Bujnickiego i J. Sławińskiego, Wrocław-Warszawa-Kraków 1977, s. 23-46.

oraz metaforę losu, który skaże głównego bohatera na obłąd i śmierć. Efekt niecodzienności wzmacnia dodatkowo umieszczony na wstępie utworu epigraf: „Dama pikowa oznacza skrytą nieżyczliwość” („Пиковая дама означает тайную недоброжелательность”).

Włączenie przez Puszkina własnego doświadczenia do literackiej rzeczywistości kreowanej stało się w *Damie pikowej* przejawem techniki wzajemnego uzupełniania się i znoszenia motywacji realistycznej i irracjonalnej. W ten sposób powstaje formuła estetyczna oparta na psychologicznym porządku, któremu towarzyszą jednak i go determinują wydarzenia nieracjonalne, zniekształcające odwzorowaną rzeczywistość empiryczną. Konsekwencją tego jest także sposób prowadzenia narracji i traktowanie wybranej tematyki. Na tym polu zaobserwować można również literacką grę autora z czytelnikiem. Z jednej strony narrator określa znajome, „przyjazne” czytelnikowi tło, świat uporządkowany i zwyczajny, dodatkowo tworzy realny czas i realną przestrzeń (Petersburg, Paryż), uprawdopodobniając wydarzenia. Z drugiej zaś funkcjonuje awanturkowo-przygodowy, fantastyczny niemal motyw trzech kart, który niweczy prawdopodobieństwo, wprowadzając czytelnika w konfuzję. Stworzenie nastroju niezwykłości i utrzymywanie go, które także wnoszą pierwiastek dramatyczny, Puszkina osiągnął dzięki wzbudzeniu „poczucia braku”¹⁶ u czytelnika. Chodzi tu o brak możliwości pełnego wytłumaczenia sobie zaistniałych zdarzeń czy też brak sprawdzonej informacji o świecie przedstawionym. „Manipulując” czasoprzestrzenią, Puszkina podtrzymuje w ten sposób napięcie u czytelnika, który w pewnym momencie akcji łączy te kilka planów czasowo-przestrzennych w całość, która i tak wyda mu się zagadkowa. Poszukiwania Puszkina w tym względzie, których wyraz obserwujemy także w *Eugeniuszu Onieginie*, prowadziły „od skonwencjonalizowanego subiektywizmu do obiektywizmu. Ten ostatni polegał na uprawnieniu suwerenności świata przedstawionego, jego pełni i określonego historycznie właściwego jemu i tylko jemu oblicza. Mechanizm tej przemiany nie był prosty, bowiem obiektywizm był w istocie subiektywizmem wyższego rzędu, subiektywizmem prawdy o epoce historycznej, o ukształtowanym przez nią człowieku”¹⁷.

Rozważmy także kwestię gatunku, w jakim została napisana *Dama pikowa*, ponieważ i na tym polu Puszkina prowadził grę z określoną konwencją literacką. Charakteryzując genologiczne właściwości *Damy pikowej*, można stwierdzić, że Puszkina pisze swoją „księgę wróżb” w gatunku bardziej zwięzłym niż opowiadanie, a konstrukcja jej fabuły opiera się na przejrzystym zdefiniowanym rozwoju linii akcji i kontrakcji od chwili zawiązania konfliktu (już na samym początku) do rozwiązania go (punkt kulminacyjny), przy czym poprzedzająca rozwiązanie pointa ukazuje nową perspektywę znaczeniową. Konstrukcja owej linii akcji – zbliżona do konstrukcji dramatu – wymagała od Puszkina ograniczonego czasu relacji wydarzeń, dzięki czemu osiągnął on intensyfikację czasu fabuły, a szczególnie czasu akcji poprzez wypełnienie go istotnymi i niezbędnymi elementami treściowymi. Zredukowana jest więc w *Damie pikowej* strona opisowa na rzecz narratywnych elementów ciągle rozwijających akcję. Można powiedzieć, że potencjał anegdotyczny, zwłaszcza przy wprowadzeniu motywów irracjonal-

¹⁶ Na temat mechanizmów zainteresowania czytelnika oraz o literackich i nieliterackich grach fabularnych zob. więcej: A. Martuszevska, *Radosne gry. O grach/zabawach literackich*, Gdańsk 2011, s. 63-99).

¹⁷ K. Galon-Kurkowa, *Kategoria maskarady w prozie fabularnej Aleksandra Puszkina*, „Studia Ros-sica Posnaniensia” 1991, z. XXI, s. 53.

nych, stanowi siłę sprawczą w tym utworze, który można by określić mianem noweli sensacyjnej.

Puszkina pozostawia czytelnika *Damy pikowej* z „niekomfortowym” wrażeniem, a nawet dezorientacją, odnośnie do postrzegania i pojmowania opisanych wydarzeń. Jest to również element gry literackiej. Motywom realistycznym towarzyszą irracjonalne, przy czym wydarzenia irracjonalne w każdym momencie mogą być interpretowane dwojako. Świat przedstawiony zawiera w sobie i łączy te dwie sprzeczne motywacje, co sprzyja podkreśleniu psychicznego stanu głównego bohatera, znajdującego się na granicy obłądzenia. Dopuszczalna jest więc m.in. interpretacja, w myśl której akcja przebiega jednocześnie w świecie realnym i wyobrażeniach lub snach głównego bohatera. Zaprezentowane „przypadki” mają zapisany w sobie element „opcjonalności”, ujawniają się w konstrukcji noweli jako *possibilia*. Sama już anegdota (o cudownej wygranej dzięki trzem kartom), stanowiąca zaczyn dla opowieści, jest traktowana przez uczestników akcji dwojako: bądź jako dzieło przypadku, bądź jako fikcja:

- Случай! – сказал один из гостей.
- Сказка! – заметил Германн. (s. 7)

O wszystkich późniejszych wydarzeniach, zakończonych wspaniałymi wygranymi i nieszczęsną porażką, można powiedzieć w ten sam sposób: przypadek lub bajka¹⁸.

Z punktu widzenia wspomnianej wyżej gry literackiej istotnym tropem wydaje się polemika autora z gatunkami pobliskimi i równoległą „produkcją” nowelistyczną tego okresu. Symptomatyczny w tym kontekście jest dialog bohaterów *Damy pikowej*:

- Paul! – закричала графиня из-за ширмов, – пришли мне какой-нибудь новый роман, только, пожалуйста, не из нынешних.
- Как это, grand' maman?
- То есть, такой роман, где бы герой не давил ни отца, ни матери, и где бы не было утопленных тел. Я ужасно боюсь утопленников!
- Таких романов нынче нет. Не хотите ли разве русских?
- А разве есть русские романы?... (s. 12)

Puszkina ustawia się polemicznie wobec modnej w tym czasie literatury fantastycznej, opierającej się na stereotypowych i skonwencjonalizowanych chwytach. Tym samym wciąga czytelnika do swojej literackiej gry z zastaną konwencją i upodobaniami szerokich kręgów czytelniczych, zwłaszcza w wydaniu pseudonaukowych opowieści z elementami pozazmysłowymi, pozbawionych często dobrego smaku¹⁹. Wydaje się, że naczelną zasadą u Puszkina jest osadzenie irracjonalności w twardej rzeczywistości świata codziennego²⁰, w przeciwieństwie do epatowania cudownościami bez umiaru. Pozo-

¹⁸ Rosyjska puszkinołozka – Nina Pietrunina – interpretuje *Damę pikową* posługując się kategoriami przejętymi z *Morfologii bajki* W. Proppa, wykazując, że zarówno schemat fabularny, dobór postaci, a nawet poetyka tego utworu są typowe dla tradycyjnej bajki. Zob.: Н. Петрунина, *Проза Пушкина (пути эволюции)*, Ленинград 1987, s. 229-240.

¹⁹ O sarkastycznym stosunku Puszkina i jego dyskusji z popularną w literaturze fantastycznej tego okresu teorią tzw. *mesmeryzmu (magnetyzmu zwierzęcego)* pisze J. Karaś w pracy: *Z obserwacji nad tłem literackim prozy fantastycznej Aleksandra Puszkina* („Studia Rossica Posnaniensia” 1991, z. XXI).

²⁰ W tym miejscu nasuwa się porównanie z gatunkiem romantycznej opowieści w realizacjach zwłaszcza romantyków niemieckich, w tym głównie Ernsta T.A. Hoffmanna. Analizując zagadnienie

stawienie sobie tego marginesu przestrzeni wolnej od wszechobecnych zjaw i pozazmysłowych wydarzeń – czyli stworzenie swego rodzaju meta-rzeczywistości, pozwoliło Puszkiniowi na przemycenie prawd o człowieku tu i teraz, ze wszystkimi jego słabościami i podnietami.

Bibliografia

- Ботникова А., *Пушкин и Гофман (к вопросу о формах литературных взаимосвязей)*, [w:] *Пушкин и его современники*, Уч. зап. Ленинградского пед. ин-та им. А.И. Герцена, t. 434, Псков 1970.
- Егунов А., *Немецкая «Пиковая дама»*, „Временник Пушкинской комиссии” 1967-1968, Ленинград 1970.
- Galon-Kurkowa K., *Kategoria maskarady w prozie fabularnej Aleksandra Puszkina*, „Studia Rossica Posnaniensia” 1991, z. XXI.
- Губер П., *Дон-Жуанский список Пушкина. Главы из биографии*, Петроград 1923.
- Якубович Д., *Литературный фон «Пиковой дамы»*, „Литературный современник” 1935, № 1.
- Jarzębski J., *O zastosowaniu pojęcia „gra” w badaniach literackich*, [w:] *Z dziejów form artystycznych w literaturze polskiej*, t. XLVII: *Problemy odbioru i odbiorcy*, pod red. T. Bujnickiego i J. Sławińskiego, Wrocław-Warszawa-Kraków 1977.
- Karaś J., *Z obserwacji nad tłem literackim prozy fantastycznej Aleksandra Puszkina*, „Studia Rossica Posnaniensia” 1991, z. XXI.
- Кичеев Н., *Судьбы V-й главы «Евгения Онегина»*, „Русская старина” 1874, t. 9, s. 564.
- Ленц В., *Приключения лифляндца в Петербурге*, „Русский архив” 1878, nr 4.
- Лернер Н., *Проза Пушкина*, Петроград-Москва 1923.
- Лернер Н., *Вступительная статья*, [w:] А. Пушкин, *Пиковая дама*, Санкт-Петербург 1911, s. V.
- Martuszevska A., *Radosne gry. O grach/zabawach literackich*, Gdańsk 2011.
- Петрунина Н., *Проза Пушкина (пути эволюции)*, Ленинград 1987, s. 229-240.
- Puszkina A., *Dama pikowa*, tłum. S. Pollak, [w:] A. Puszkina, *Córka kapitana. Dama pikowa*, Warszawa 1989.
- Пушкин А., *Дневники. Записки*, Санкт-Петербург 1995.
- Пушкин А., *Пиковая дама*, Москва 2010.

nie obecności fikcji fantastycznej u Puszkina i u Hoffmana, można powiedzieć, że obaj twórcy lokują akcję utworów w bardzo konkretnym miejscu, często w atmosferze mieszczańskiej codzienności, nie rezygnując przy tym z logiki i konsekwencji przebiegu wydarzeń w czasie, a ich fabuły odznaczają się wewnętrzną koherencją. Trudno jednoznacznie określić, czy rosyjski poeta inspirował się utworami Hoffmana, choć w jego bibliotece znajdował się zbiór utworów autora *Braci Serafiońskich*. Chociaż ani w listach, ani w pamiętniku nie wymienia imienia niemieckiego pisarza, to jego (Puszkina) ówczesny znajomy, Wasilij Lentz, wspomina, jakoby Puszkina sam przyznał w rozmowie, że *Dama pikowa* jest naśladowaniem Hoffmana (zob. В. Ленц, *Приключения лифляндца в Петербурге*, „Русский архив” 1878, nr 4, s. 442). Porównanie stylu utworów prozatorskich rosyjskiego wieszca i niemieckiego mistrza romantycznej fantastyki stanowi wyzwanie dla komparatystyki literackiej. Wśród prac powstałych do tej pory warto wymienić artykuł rosyjskiej germanistki Аһу Botnikowej (zob. А. Ботникова, *Пушкин и Гофман (к вопросу о формах литературных взаимосвязей)*, [w:] *Пушкин и его современники*, Уч. зап. Ленинградского пед. ин-та им. А.И. Герцена, t. 434, Псков 1970).

- Пушкин А., *Полное собрание сочинений в 16 т.*, т. 14: *Переписка 1828-1831*, Москва-Ленинград 1941.
- Синдаловский Н., *Пороки и соблазны Северной столицы. Светская и уличная жизнь в городском фольклоре*, Москва 2007, s. 35.
- Шарыпкин Д., *Вокруг «Пиковой Дамы»*, „Временник Пушкинской комиссии” 1972, Ленинград 1974.
- Вересаев В., *Пушкин в жизни*, т. 1, Москва 1936.

Summary

Pushkin's (literary) games with *The Queen of Spades*

Literary play can be explained as an operation carried out by the author who modifies or confirms a stereotype that a reader has in mind. Alexander Pushkin – playing with the convention of romantic short story – leads the reader into a *meta-reality* which does not correspond to either the real world or fantastical tales. Thus, he has an opportunity – which is not deprived of the extraordinary – to slip the truth about a man, here and now, with all his weaknesses and urges.

Key words: *literary games, The Queen of Spades*